

Ob Dantejevem spomeniku.

(Spisal dr. Josip Gruden.)

Sveto leto!... Neštete množice vernikov iz vseh delov sveta se zgrinjajo v večnem mestu, da pri viru zajemajo milostij, ki nam ondi tako obilo tekó. Tok duševnega prenovljenja in novega življenja prešinja krščanstvo. — Ta dogodek nas spominja prvega vesoljnega jubileja, ki ga je oznanil papež Bonifacij VIII. l. 1300. Tedaj je bil vpliv svetega leta na krščanstvo še mnogo silnejši, nego v naši mrzli, versko-indiferentni dōbi. Vsi zgodopisci nam popisujejo izredne pojave verske vneme, spokornosti, izpreobrnjenj, ki so se tedaj dogajali. Na pesnika Danteja pa je prvi jubilej vplival s tako silo, da je pod njegovim vtisom zložil svojo visoko pesem o blodnji, trpljenju in očiščenju človeškega rodu, da je zložil svoj nesmrtni poem „La divina commedia“. — Akoravno je bila pesem šele pozneje izdelana (l. 1308.?), vendar pesnik potovanje v večnost, katero opisuje, postavlja v l. 1300. in se tega jubileja v njej tudi večkrat spominja. (Inferno XVIII. 28; Purgat. II, 96.) Ako primerjamo še vsebino pesmi, ki se lepo strinja z idejo svetega leta, se jasno vidi, kdaj je bila v pesnikovi duši spočeta.

Ta notranja zveza med svetim letom in največjim, krščanskim umotvorom mi je dala povod, da bravcem „Dom in sveta“ opišem spomenik, ki je postavljen pesniku Danteju v Tridentu na južnem Tirolskem. Ob njem se nam bode tudi odprl pogled v njegovo veliko delo, ki je še danes istotako proslavljano, kakor pred šeststo leti.

Ni bil baš prijeten povod, ki me je pred par leti privedel v južne Tirole. Toda prirodne krasote in druge zanimivosti so mi omilile bivanje v onih solnčnih krajih. Iz

množice popotnih vtisov, ki mi še sedaj pogosto stopajo pred duha, za danes le kiparski umotvor, ki proslavlja velikega pesnika!

Dantejev spomenik v Tridentu.

Letošnjo jesen je minilo pet let, odkar je bil Dantejev spomenik slovesno odkrit. Slavlje odkritja je imelo nekoliko iredentistične primesi, saj hočejo nekaterniki narediti Danteja za prvoboritelja zedinjene Italije. S kakšno pravico, to le oni vedó. — Spomenik je izredna umetnina, ki mnogo nadkriljuje vse druge enake vrste, zato je vredno, da si ga

od bliže ogledamo, in se hkrati nekoliko seznanimo z duhom pesnikovim, čigar veliko delo proslavlja.

Spomenik stoji sredi javnih nasadov, na prostornem trgu blizu kolodvora. Dviguje se do 18 m višine. Podstav sam, izdelan iz granita v obliki osmokota, 13 m visok, ima tri dele, ki se stopnjema zožujejo. Zgornji del ima podobo osemkotnega stebra in prehaja v gotsko-florentinski kapitélj, ki nosi bronasto pesnikovo soho.

Dante je obražen v dolgi halji z lovorovim vencem na glavi. V eni roki drži knjigo, drugo ima iztegnjeno, kakor bi ljudstvo vabil v svoje okrilje.

Ob podstavu je upodobil umetnik slikovite skupine iz veličastne pesnikove trilogije: „La divina commedia.“

Pri tleh sedi orjaška postava v nadnaravni velikosti. Naslanja se na zmaja, z eno roko pa se upira na koleno. Kačji rep ji ovija nogo in prsi. To je Minos, neusmiljeni sodnik temnega Hada.

— — Groznó-strašan, z zobmi škrtaje
on preiskuje krivde pri urodu¹,
oblastno sodi, rep svoj zavijáje.

(*Inferno V*, 4—6.)

Število obročev, ki si jih z repom ovije okoli telesa, naznanja duši, katera stopinja kazni ji je prisojena. Značilnejšega zastopnika pekla si umetnik ni mogel izbrati, kakor tega orjaka. Izboklo nagubančeno čelo, režeče usta, mrkli pogled izražajo neizprosno, neusmiljenost. Zdi se, kakor da bi nam molčé hotel reči: „Lasciate ogni speranza voi, ch' entrate.“ (Slovo dajte upanju vi vsi, ki greste noter!)² — V sestavu spomenika tvori orjaška postava potrebno težišče nasproti živahnim skupinam v višini.

V srednjem delu podstava je upodobil umetnik več prizorov iz vic. — Nad velikom Minosom sta dve postavi naravne velikosti. Prva v rimski togi je pesnik Virgilij, druga, za njim stoječa, ki gleda prvi čez rame, Dante. Virgil je bil Danteju vodnik

skozi pekel in vice, ker je prvi v svoji Eneidi (šesti spev) razkril skrivnosti spodnjega sveta. Pred Virgilijem kleči mlad mož s povzdignjenimi rokami — italijanski trubadur Sordello iz Mantove. Mantuanec Virgilij je našel rojaka v predvicah in ga iskreno pozdravil: „O, anima lombarda!“ — Na levi strani teh treh je slikovita skupina nevoščljivcev. Za greh nevoščljivosti jih je Bog v vicah kaznoval s slepoto.

In kakor slepcem solnce ne prisveti,
takó k tem sencam, ki so tu zaprte,
nebeških žarkov noče luč prodreti;
z železno žico veke jim predrte
in vkup sešite so — — —

(*Purg. XII*, 67—71.)

Zaslišavši glas Virgilijev se približujejo oprijemši, da bi prišlece prosili pomoči. Deklica proseče dviga roke, mladenič se plazí po tleh, da bi tem varneje prišel blizu.

Takó je slepce videti brez blága,
ki prosijo daróv po božjih potih.

(*Purg. XIII*, 60—62.)

Globoka psihologija se izraža v kazni, ki je nevoščljivce zadela. Pogled na srečo in veselje bližnjika jim je bil povod k grehu, zato morajo sedaj tavati v temi. —

Na desni strani za Dantejem vidimo več postav s težkimi bremení na ramah. Eden upognjen ječí pod veliko težo, drugi jo je že vrgel na tla, ker je ni mogel več prenašati. Pokorijo se za prevzetnost, s katero so se pregrešili na svetu. Dante te sključene postave primerja karijatidam pri grških tempeljnih.

Kot stropu ali strehi zreš v oporo
namestu stebra tu in tam podóbo
s koleno sključenimi prav na prsi,
da ti, čeprav le kip, vzbudi žalóbo:
takó sem videl nje — — —

(*Purg. X*, 130—135.)

Prevzetneži morajo glasno moliti očenaš, ker se v njem lepo izraža človeška revščina in ničevost.

Za njimi ležita na tleh dva lenuha. Odlašala sta izpreobrnjenje do zadnje ure in zametavala božjo milost. Podobar je lenobo izrazil s tem, da ju je obrazil ležeča. V vicah

¹ T. j. pri urodu v drugi krog peklā.

² Napis nad peklenskimi vrati. — Cf. *Inf. III*, 1—8.

morajo lenuhi naglo teči, da z gorečnostjo popravijo, kar so v življenju zanemarili.

Le hitro, hitro, časa ne gubimo
z lenobo! — klicali so poleg drugi —
z željo po dobrem milost obnovimo!

(*Purg. XVIII. 103–106.*)

Poleg lenuhov se dviguje proti nebu ženska postava. Duša je končala očiščevanje v vicah in hiti v nebeško blaženstvo. Ob tem dogodku, pripoveduje Dante, se je

Zakaj so obsojeni, da leže z obrazom na zemlji, pouči pesnika eden izmed njih, rekoč:

Ker nismo dvigali k nebesom lica,
v stvari zemeljske zatopljeni — k zemlji
zato je prikovala nas Pravica.

(*Purg. XIX. 118–121.*)

Tudi za pravičljivci so prikovani z močnimi verigami na zemljo. Eden se krčevito skuša oprostiti vezi. —

Skopulja.

stresla zemlja, in od vseh strani je zadonel spev:

„Gloria in excelsis Deo!“

(*Purg. XX. 82.*)

Pod žensko podobo leže na tleh skopuhi, z obrazom obrnjeni proti zemlji. Dante jih popisuje:

Ko prišel v prostor petega sem kroga,
sem videl ljudstvo ondi jokajoče,
ki je na tla podrla je nadloga. —

(*Purg. XIX. 70–73.*)

V estetičnem oziru je srednja skupina najzanimivejša, ker je polna življenja in tragike.

Nad vicami je umetnik uprizoril nebesa. Tu vlada harmonija, mir in sreča. Pesnik jih označuje:

O radost, o brezmejno to veselje,
mirú, ljubezni polno to življenje,
bogastvo varno brez nemirne želje!

(*Parad. XXVII. 7–10.*)

Kerubi z razprostrtimi perotmi in sklenjenimi rokami, zatopljeni v nebeško blaženost,

obdajajo na vseh straneh osmokatni steber. Nad Dantejem in Virgilijem je upodobljena Beatrika, „ona žena, ki me je k Bogu pripeljala“. Ljubeznivo se ozira na pesnika in ga vabi k sebi v nebo. — Virgilij, ki zastopa v nebeški komediji razum in svetno znanost, je bil Danteju voditelj po spodnjem svetu, v nebesih mu je voditeljica Beatrika. Od znane deklice je tu pač vzeto le ime. Beatrika pomenja božjo modrost, vero in cerkev, ki človeku razkrivajo nadnaravne skrivnosti. —

Celotni vtis spomenika je mogočen. Hvalevredno je, da umetnik za okrasje ni rabil praznih alegoričnih podob, kakršne navadno nahajamo ob vznožju spomenikov, temuč je umotvorom pesnika dal plastično podobo. Tako je Dantejev spomenik tolmač njegovega velikega dela, in ob teh orjaških podobah stopajo hkrati njegove veličastne ideje nam pred duha.

Prisedi, dragi bravec, k meni na klop pod temnozeleno cipreso, in ko upirava pogled v te skupine, ki tako živo izražajo obup in hrepenenje, trpljenje in blaženstvo, ozriva se v duhu še malo na nesmrtnega pesnika veličastni spev! —

Vsebina „nebeške komedije“ je zelo mnogovrstna v posameznostih, vendar hkrati tako enotna, da ti vodilna misel nikdar ne uide izpred očíj. Začrtajmo njene glavne obrise!

Ne da bi vedel kdaj, zašel je pesnik s prave poti v temen gozd. Po dolgotrajnih blodnjah pride do gore, katero solnce osvetljuje in hoče iti na vrh. Toda tri zveri (pard, lev, volkulja) mu zastavijo pot. Ko beži pred njimi, sreča neznanega človeka in prosi, naj ga reši strašnih zverij, da bode mogel dospeti na goro blaženosti. Neznanec — Virgilij — mu odgovori, da mora nastopiti drugo pot, ako se hoče rešiti iz divjega gozda in doseči svoj cilj, in se mu ponudi za vodnika. Dante pritrdi njegovemu nasvetu. — Virgilij pelje pesnika najprej v peklo, kjer vidita strašno trpljenje zavržencev. Dante tu spozna greh v svoji pravi podobi in ostro božjo pravičnost. Strah ga nauda, in vname se mu želja, da bi se rešil greha in opravičil

pred Bogom. — Iz pekla ga pelje Virgilij v vice, ki imajo obliko gore. Tamkaj se mu odpre nov prizor trpljenja, ki pa ni tako obupno, kakor v peklu. Pesnik zadosti za storjene grehe in prejme milost božjo. — Očiščen greha in hudega nagnjenja, vstopi v raj, v nebesa. Virgilij ga zapusti. Beatrika ga vodi po nebeških prostorih in mu razlaga skrivnosti božjega kraljestva. Prišedši do ognjenega neba (coelum empyreum), kjer biva Bog, pesnik ne more več popisovati nebeške blaženosti, ker se potopi v neskončno morje božje ljubezni,

„ki solnce giblje in vse druge zvezde.“

(*Parad. XXXIII. 148.*)

To je kratka vsebina velike trilogije. — Kaj je hotel pesnik izraziti s svojim delom? Ali je hotel popisati stanje duš po smrti in je njegovo potovanje po onem svetu le pesniška fikcija? Toda vsi znamenitnejši razlagavci Dantejevi se strinjajo v tem, da je pripoved le zunanja oblika, s katero je obdal svojo pesniško idejo. Problem, ki ga je Dante v nebeški komediji razkril, je najvišji izmed vseh, kar se jih je kdaj lotil reševati človeški duh. Pesnik nam je narisal veliko zgodbo o blodnji, zadoščenju in rešitvi človeštva. Človeški rod je, ki išče z Dantejem miru in sreče na gori blaženstva, ki zablodi v temni gozd pregrch in zmot, ki trpi v peklu zaslužen kazni, zadoščuje in hrepeni v vicah in doseže večno srečo v nebesih. Kar je že Ajshilov „Prometej“ temno izražal: človeštvo, ki se upira zoper Boga, trpi in se reši, to je do popolne jasnosti dozorelo pri Danteju. V Goethejevem „Faustu“ isto idejo že zakrivajo moderne humanistične in panteistične zmote. —

Strogo verski téma je obdelal pesnik in hkrati občečloveški. Zato je njegovo delo umetnina, kateri tudi stoletja ne zmanjšajo vrednosti, dočim je mnoge druge slovstvene umotvore že pokopal čas. Ali je mar „versko stališče“, katero naši moderni slovstveniki dosledno prezirajo, kaj škodovalo pesnikovemu poletu? Nasprotno. Le skozi in skozi od žive vere prešinjen duh je mogel rešiti velikanski problem, in vsa

ta nasprotja trpljenja in blaženosti, obupa in nad strniti v lepo harmonijo, kakoršna se javlja v „nebeški komediji.“ —

Kako plastično je znal izražati veliki pesnik najvzvišenejše ideje, pričajo skupine ob spomeniku. Hvaležno delo je imel umetnik. ko je upodabljal njegove umotvore. A kakor ta kipar, je že prej neštivilnokrat umetnost zajemala ideje iz Dantejevega dela. Umetniški prvaki izza „cinquecenta“: Fra Angelico, Michelangelo, Rafael, Tintoretto, kakor tudi Cornelius, Doré so si šteli v čast s svojimi neumrljivimi deli biti njegovi tolmači. In vendar Dante ni bil realist v modernem smislu, ni

razkladal anatomije človeškega okostja in mišičevja. Ideje je zajemal iz kraljestva večnih resnic in jim s svojim ustvarjajočim duhom dal življenje. S kratkimi potezami ti nariše svoje postave, toda tako plastično, da jih vidiš žive pred seboj. Neka slutnja o bistvu in vzvišenosti prave umetnosti, katero sedaj tirajo v blato, se ti vzbuja ob tem spomeniku!

Toda bodi dovolj refleksij! Dočim sem sedel in premišljal na samotni klopi, mineval je čas. Treba je bilo odpraviti se na kolodvor. Še en pogled na mesto slavnega koncila in ponosni spomenik, potem pa naprej proti jugu — v Italijo!

Ob tamburici.

Zazveneli tožni glasi
so po tih moji sôbi,
Kot bi peli smrtno pesem
nekomu ob novem grôbi ...

Ah, tambúrica otožna!
Hrani môl-akorde záse,
meni tvoja zlata žica
poj radosti sladke gláse!

In hotela sem ubrati
druge glase — o mladosti,
o mladosti, njeni sreči,
njeni sreči in sladkosti ...

Pa utrga se mi struna ...
Nema jaz sem obmolčala,
v mojem srcu pesem mlada
neizpeta je ostala ...

Ljudmila.

Socijalni pomenki.

(Piše dr. Ivan Ev. Krek.)

(Dalje.)

Kako se je razvijala zahteva:
Delavec ima pravico do dela?

Povedali smo že, da so socijalisti za vlade meščanskega kralja v svojem programu zahtevali organizacijo dela. Ta zahteva se je tako globoko vcepila v delavce, da so jo ponavljali ob vsaki priliki. Seveda niso prav vedeli, kaj pomenja. Splošno so jo umevali le kot svobodo medsebojnega združevanja. Zraven so pa vedno tudi poudarjali pravico do dela. Ker je ta zahteva dalje časa živela med socijalskim in sploh med

delavskim gibanjem, nam jo je treba natančneje opisati.

Pravica do dela pomenja pravico, s katero sme vsak delavec, če nima dela, od države tirjati delo svoje stroke in zato tudi primerno plačilo. Delavcev, ki niso mogli od časa do časa dobiti dela, je bilo vedno kaj. Razmerno je bilo pa njihovo število le neznatno. Ob takih prilikah jim je pomagala lahko zasebna dobrodelnost, pa tudi država in cerkev sta skrbeli zanje. Saj se je od nekdanj priznavalo v krščanskih državah načelo, da se mora z javnimi sred-